القانون فی الطّب

الکتاب الاوّل

المجلد الاوّل

تالیف

ابوعلی حسین بن عبدالله بن سینا

مقدّمه و تصحیح و تحقیق

علیرضا مسعودی

www.ketab.ir

تهران، ۱۳۹۲

سرشناسه: ابن‌سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰- ۴۲۸ق.
عنوان و نام پدیدآورنده: القانون فی الطب/ تالیف شیخ‌الرئیس ابوعلی سینا؛ مقدمه و تصحیح و تحقیق علی‌رضا مسعودی.
مشخصات نشر: تهران: الماس، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهر: ۲ج.
شابک: دوره: ۹-۹۱-۵۳-۷۵-۹۶۴-۹۷۸؛ج.۱: ۶-۸۹-۵۳-۷۵-۹۶۴-۹۷۸
ج ۲: ۲-۹۰-۵۳-۷۵-۹۶۴-۹۷۸
یادداشت: عربی.
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: پزشکی اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع: داروشناسی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
شناسه افزوده: مسعودی، علیرضا، ۱۳۴۳ - مصحح، مقدمه‌نویس
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲۳/۱۲۸R ۲ق۱۸الف/
رده‌بندی دیویی: ۶۱۰
شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۱۵۳۷۵

www.ketab.ir

القانون فی الطب
الکتاب الاوّل
المجلد الاوّل
حسین بن عبدالله بن سینا
مقدمه و تصحیح و تحقیق: علیرضا مسعودی
طراح جلد: روح‌الله اکسیری
چاپ اول: ۱۳۹۲
تیراژ: ۵۰۰ نسخه
بهاء دوره دو جلدی: ۵۵۰۰۰ تومان
شابک دوره: ۹-۹۱-۵۳-۷۵-۹۶۴-۹۷۸
شابک جلد اول: ۶-۸۹-۵۳-۷۵-۹۶۴-۹۷۸
شابک جلد دوم: ۲-۹۰-۵۳-۷۵-۹۶۴-۹۷۸

تمام حقوق محفوظ است
تکثیر تمام یا بخشی از این کتاب به هر شکلی
(صوتی، تصویری، الکترونیکی و...)
منوط به اجازه کتبی از مؤلّف است.

Printed in the Islamic Republic of Iran

www.ketab.ir

تصویر صفحه نخست از نسخه الف

تصویر صفحه آخر از نسخه الف

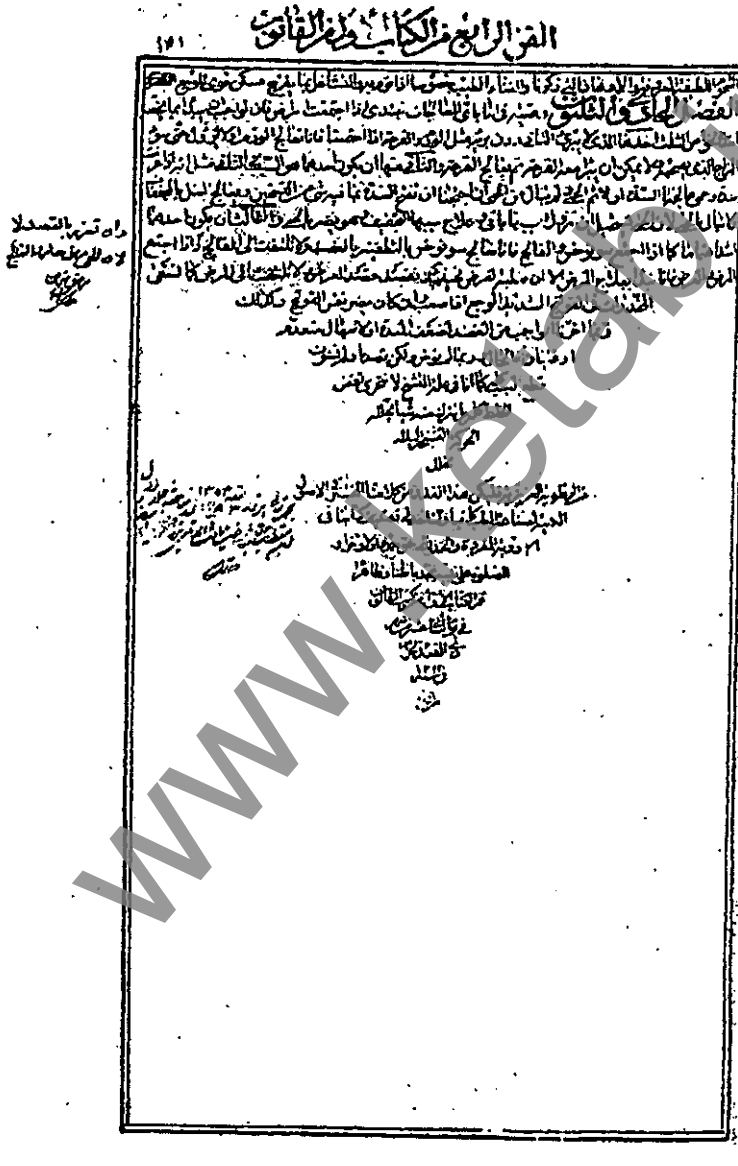

www.vetlab.ir

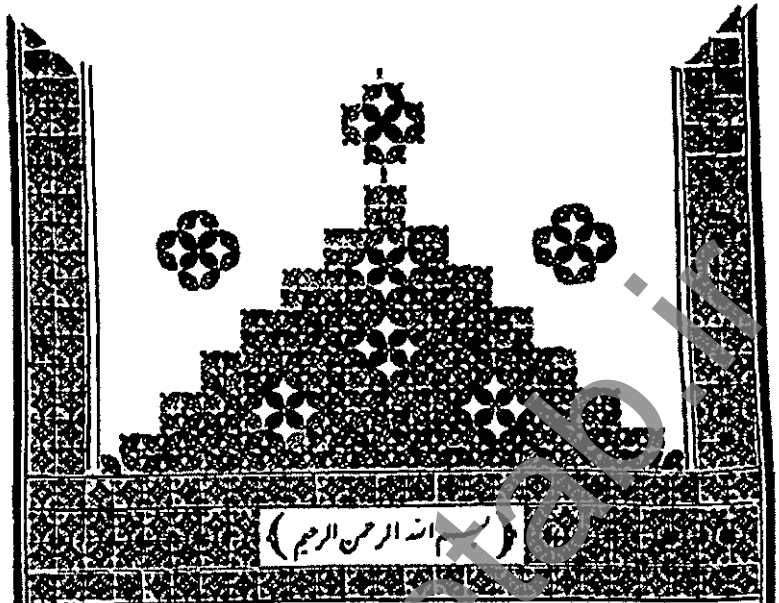

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله حمدا يستحقه بعلو شانه وسبوغ احسانه والصلاة على سيدنا محمد النبي وآله وسلامه

وبعد فقد التمس مني بعض اخواني ومن يلزمني اسعافه بما يسمح به وسعي أن أصنف في الطب كتابا مشتملا على قوانينه الكلية والجزئية اشتمالا يجمع الى الشرح الاختصار والى ايفاء الاكثر حقه من البيان الايجاز فاسعفته بذلك ورأيت أن أتكلم أولا في الامور العامة الكلية في كلا قسمي الطب أعني القسم النظري والقسم العملي ثم بعد ذلك أتكلم في كليات أحكام قوى الادوية المفردة ثم في جزئياتها ثم بعد ذلك في الامراض الواقعة بعضو عضوا فابتدئ أولا بتشريح ذلك العضو ومنفعته وأما تشريح الاعضاء المفردة البسيطة فيكون قد سبق مني ذكره في الكتاب الاول الكلي وكذلك منافعها ثم اذا فرغت من تشريح ذلك العضو ابتدأت في أكثر المواضع بالدلالة على كيفية حفظ صحته ثم دللت بالقول المطلق على كليات أمراضه وأسبابها وطرق الاستدلالات عليها وطرق معالجاتها بالقول الكلي أيضا فاذا فرغت من هذه الامور الكلية اقبلت على الامراض الجزئية ودللت أولا على كل واحد أيضا على الحكم الكلي في جنسه وأسبابه ودلائله ثم تخلصت الى الاحكام الجزئية ثم أعطيت القانون الكلي في المعالجة ثم نزلت الى المعالجات الجزئية بدواء دواء بسيط أو مركب وما كان ملتف ذكره من الادوية المفردة ومنفعته في الامراض في كتاب الادوية المفردة في الجداول والاصباغ التي أرى استعمالها فيه كما تقف أيها المتعلم عليه اذا وصلت اليه لم أكرر الا قليلا منه وما كان من الادوية المركبة أن ما الاحرى به ان يكون في الاقراباذين الذي أرى ان اعمله أخرت ذكر منافعه وكيفية خلطه اليه ورأيت ان أفرغ من هذا الكتاب الى كتاب أيضا في الامور الجزئية يختص بذكر الامراض التي اذا وقعت لم تختص بعضو بعينه ونورد هنالك أيضا الكلام في الزينة وان أسلك في هذا الكتاب أيضا مسلكي في الكتاب الجزئي الذي قبله فاذا تم بتوفيق

الله

تصویر صفحه آخر از نسخه ب

وتستعمل أيضا وتستعمل مركبة مع تريا قانه الا أن يكون الامر عظيما جدا فتضاف وتصلح الى تخدير قوى وربما كان بعض الاعضاء غير مبال باستعمال المخدر عليه فانه لا يؤذى الى غائلة عظيمة مثل الاسنان اذا وضع عليها مخدر وربما كان الشرب أيضا سليما في مثل شرب المخدر لاجل وجع العين فان ذلك أقل ضررا بالعين من أن يكتحل به وربما سهل تلاقى ضرر شربها بالاعضاء الاخرى وأما في مثل القولنج فتعظم الغائلة لان المادة تزداد برداً وجمودا وامتناعا فالمخدرات قد تسكن الوجع بما تنوم فان النوم أحد اسباب سكون الوجع وخصوصا اذا استعمل الجوع معه فوجع مادى والمخدرات المركبة التي تكسرقواها أدوية هي كالترياقات الأصلية مثل القولنجا ومثل الاقراص المعروفة بالمثانة لكنها أضعف تخديرا والطرخشتم أقوى تخديرا والمتيق يكاد لا يخدر والمتوسط متوسط ومن الاوجاع ما هو شديد الشدة مثل الملاريا فانها مثل الاوجاع الريحية فربما سكنها وكفاها صب الماء الحار عليها ولكن في ذلك ضرر شديد وذلك أنه ربما كان السبب وربما يظن انه ريح فان استعمل عليه وخصوصا في ابتداء تحليل ما هو عظم الضرر وهذا مع ذلك ربما اضر بالريحي وذلك اذا ضعف عن تحليل الريح وزاد في انبساط حجمه والتكميد أيضا من معالجات الرياح وافضله بما خف مثل الجاورس الا في عضو لا يحتمل مثل العين فتكمد بالطرق ومن الكادات ما يكون بالدهن المسخن ومن التكميدات القوية ان يطبخ دقيق الكرسنة بالخل ويجفف ثم يضمد منه كما وردونه أن تطبخ النخالة كذلك والحلبة اذا غلى الخل والجاورس أصلح منه وأضعف وقد يكمد بالماء في مثانة وهو سليم لين ولكن قد يفعل الفعل المذكور واذا الهراع والمحاجم بالنار من قبيل هذا وهو قوى على اسكان الوجع الريحي واذا كرر ابطل الوجع اصلا لكنه قد يعرض منه ما يعرض من المرخيات ومن مسكنات الاوجاع المنى الدقيق الطويل الزمان لما فيه من الارخاء وكذلك النضوم الاطيفة المعروفة والادهان التي ذكرنا والغناء الطيب خصوصا اذا نوم به والتشاغل بما يفرح مسكن قوى للوجع

(الفصل الثاني والثلاثون وصية في آنا بأي المعالجات نبتدئ) واذا اجتمعت أمراض فان الواجب ان نبتدئ بما يقتضيه احدى الخواص الثلاث احدها بالذي نبتدئ الثانية دون بزته مثل الورم والقرحة اذا اجتمعا فانا نعالج الورم أولا حتى يزول سوء المزاج الذي سببه ولا يمكن أن تبرأ معه القرحة ثم نعالج القرحة الثانية منها أن يكون أحدهما هو السبب في الثاني مثل انه اذا عرضت سدة وحمى عالجنا السدة اولا ثم الحمى ولم نبال من الحمى ان احتبنا أن نفتح السدة بما فيه شيء من التسخين ونعالج بالمفتحات ولا نبالي بالحمى لان الحمى يسهل أن تزول وسببها باق وعلاج سببها التجفيف وهو يضر الحمى والثالثة أن يكون أحدهما اشد اهتماما كما اذا اجتمع حمى مطبقة وناخس والقالج فانا نعالج الناخس بالتطفية والفصد ولا نلتفت الى القالج وأما اذا اجتمع المرض والعرض فانا نبدأ بعلاج المرض الا أن يغلبه العرض فحينئذ نقصد العرض ولا نلتفت الى المرض كما نسقى المخدرات في القولنج الشديد الوجع اذا صعب وان كان يضر نحس القولنج وكذلك ربما أخرنا الواجب من الفصد لضعف المعدة أولاسهال متقدم أو غثيان في الحال وربما لم نؤخر ولكن قدمنا ولم نستوف قطع السبب كله كما

تصویر صفحه نخست از نسخه ج

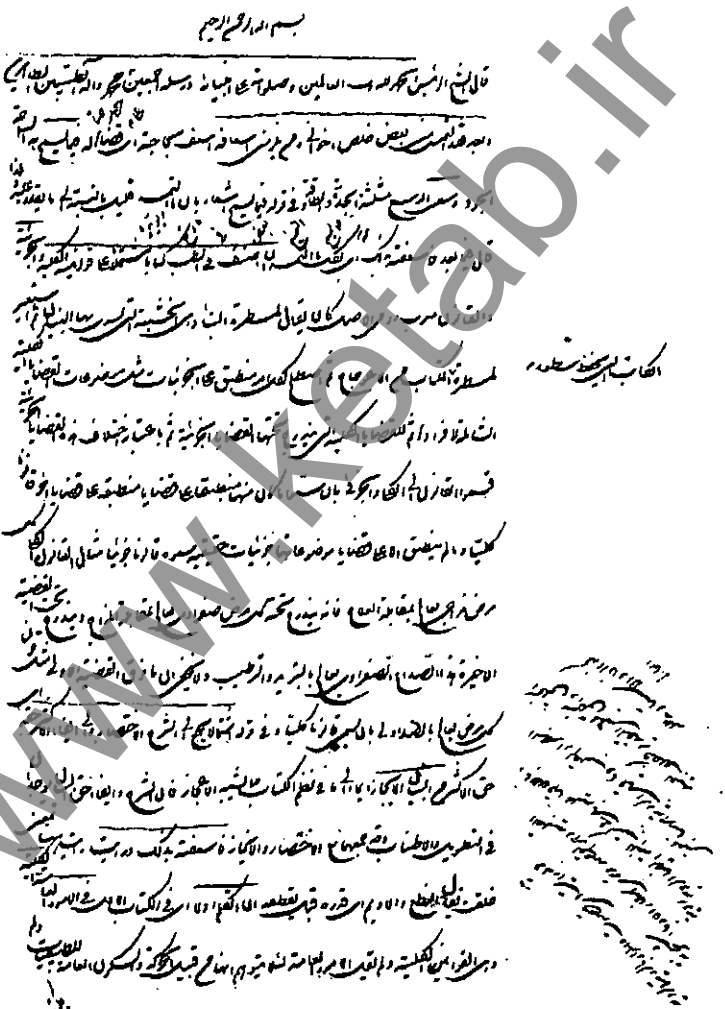

www.ketab.ir

تصویر صفحه آخر از نسخه ج

www.ketab.ir

تصویر صفحه نخست از نسخه د

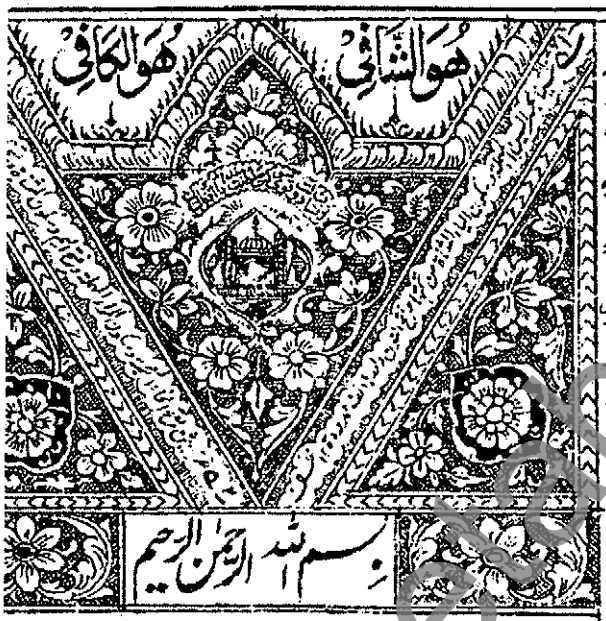
هو الشافی هو الکافی

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی [illegible] خلقه الانسان + وعمت نعمته علیهم من فرط الاحسان + [illegible] قدرته طبایع الامکان + الذی خلق فتق رافعة افعال مزجة الابدان + منشی الارواح علی الاعضاء فی مجاری العصب والشریان + الذی قرن الصحة والمرض بالاسباب والاعراض بحکم شدالی تدبیر الحفظ والردع بحسب الامکان + وجعل ملاک الامر فی ذلک ما اقتضته التجربة والعیان + ودل علیه القیاس البرهان + سبحان من کلت فکل لسان + وضاق عنه البیان + تعالی من لایحوم حول کبریائه الافکار والاذهان + ولا یتاهی فیه ولا یشغله شان + والصلوة علی من اضفا نوره میزان الشرک والعدوان + وفتح به مسامع الامال محمد المبعوث بالحق الی کافة الخلق لیدعوهم من الکفر الی الایمان + ویهدیهم الی المثال من وصفه آله المعصومین + واصحابه المنتجبین + امرز شارق وتکرر الملوان + وبعد

فیقول اسد الله محمد بن محمود الآملی حشر الله یقول لما تطابقت الاراء + واتفقت علی ان اشد العلوم حاجة + وانهاها غایة + بل اقدمها وراثة + واولاها برعایته + وکان خیر ما صنف فیه ذوو ن لطالبه کتاب النفائس لشیخ الرئیس افضل العلماء استاذ الکل ذی الکل ابی علی حسین بن عبد الله بن سینا عن الله عنه فما قصر وبعد

تصویر صفحه آخر از نسخه د

www.ketab.ir

تصویر صفحه نخست از نسخه شرح قرشی بر قانون

www.ketab.ir

تصویر صفحه آخر از نسخه شرح قرشی بر قانون

www.ketab.ir

تصویر صفحه نخست-از-نسخه تحفه سعدیه

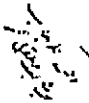

www.ketab.ir

تصویر صفحه نخست از نسخه شرح موجز ابن نفیس کرمانی

www.ketab.ir

فهرست مندرجات

دیباچه ۳۵
یادداشت مصحح ۴۱
شیوه تدوین کتاب ۴۳
ضرورت تصحیح قانون در طب ۴۵
تقدّم تصحیح بر ترجمه ۴۵
شیوه تصحیح کتاب قانون ۴۶
نسخه اول (الف) ۴۷
نسخه دوم (ب) ۴۸
نسخه سوم (ج) ۴۸
نسخه چهارم (د) ۴۸
نسخه اصلی مورد استفاده در تصحیح ۴۹
الف. نسخه تهران ۴۹
نسخ فرعی مورد استفاده در تصحیح ۴۹
الف. نسخه از کلیات ۴۹
ب. نسخه قرن ۱۰ ..... ۵۰
ج. نسخه قرن ۱۱ ..... ۵۰
ح. نسخه چاپ روم ۵۰
شرح وتوضیح کتاب قانون و شروح مورد استفاده ۵۰
شرح آملی ۵۰
شرح جیلانی ۵۰
شرح قرشی ۵۱

www.ketab.ir

شرح قطب الدین شیرازی ۵۲
کارهای انجام شده بر قانون ۵۲
اعراب گذاری ۵۳
تلفیق بین شروح ۵۳
عناوین فرعی ۵۳
رموز تصحیح و توضیح ۵۴
القانون فی الطّب ۱
الکِتَابُ الأوّل ۷
[الفهرس] ۷
الکِتَاب الأوّلُ وهُوَ أربَعَةُ فُنُون ۷
الفَنُّ الأوّلُ وهُوَ ستَّةُ تَعَالِیمَ ۸
التَّعلِیمُ الأوّلُ وهُوَ فَصلان ۸
التَّعلِیمُ الثَّانِی فَصلٌ واحِدٌ ۸
التَّعلِیمُ الثَّالِثُ ثَلاثَةُ فُصُول ۸
التَّعلِیمُ الرَّابِعُ فَصلان ۸
التَّعلِیمُ الخَامِسُ فَصلٌ وَخَمسُ جُمَل ۸
التَّعلِیمُ السَّادِسُ وهُوَ جَمَلةٌ وفَصلٌ ۱۰
الفَنُّ الثَّانِی وهُوَ تَعَالِیمُ ثَلاثَةٌ ۱۱
التَّعلِیمُ الأوّلُ ثَمَانِیَةُ فُصُول ۱۱
التَّعلِیمُ الثَّانِی وهُوَ جُملَتَان ۱۱
التَّعلِیمُ الثَّالِثُ أحَدَ عَشَرَ فَصلاً وجُملَتَان ۱۳
الفَنُّ الثَّالِثُ فَصلٌ وَخَمسَةُ تَعَالِیمَ ۱۴
التَّعلِیمِ الأوّلِ فِی التَّربِیَة أربَعَةُ فُصُول ۱۴
التَّعلِیمُ الثَّانِی فِی التَّدبِیرِ المُشتَرَکِ لِلبَّالِغِینَ سَبعَةَ عَشَرَ فَصلاً ۱۴
التَّعلِیمُ الثَّالِثُ فِی تَدبِیرِ المَشَایِخِ سِتَّةُ فُصُول ۱۵
التَّعلِیمُ الرَّابِعُ فِی تَدبِیرِ بَدَنٍ بَدَنٍ مِمَّن مِزَاجُهُ غَیرُ فَاضِلٍ وهُوَ خَمسَةُ فُصُول ۱۶
التَّعلِیمُ الخَامِسُ فِی الانتِقَالِ وهُوَ فَصلٌ وجَملَةٌ ۱۶
الفَنُّ الرَّابِعُ أحَدٌ وثَلاثُونَ فَصلاً ۱۶
[الکِتَابُ الأوّلُ] ۱۹
[وهُوَ أربَعَةُ فُنُون] ۱۹
[الفَنُّ الأوّلُ] ۲۱
[فِی حَدِّ الطِّبِّ ومَوضُوعَاتِهِ فِی الأمُورِ الطَّبِیعِیَّة] ۲۱

www.ketab.ir

[وَهُوَ سِتَّةُ تَعَالِيمَ] ۲۱
بسم الله الرحمن الرحيم ۲۳
الفَصلُ الأوَّلُ مِنَ التَّعلِيمِ الأوَّلِ مِنَ الفَنِّ الأوَّلِ مِنَ الكِتَابِ الأوَّلِ فِي حَدِّ الطِّبِّ ۲۳
[فِي تَحقِيقِ جُزئَي الطِّبِّ النَّظَرِيِّ وَالعَمَلِيِّ] ۲۴
[فِي الغَرَضِ مِنَ الطِّبِّ العَمَلِي] ۲۵
[فِي رَدِّ نَظَرِيَّةِ التَّثلِيثِ فِي الطِّبِّ] ۲۷
الفَصلُ الثَّانِي فِي مَوضُوعَاتِ الطِّبِّ ۲۷
[فِي بَيَانِ الأسبَابِ الأربَعَةِ] ۲۸
[فِي مَوضُوعَاتِ عِلمِ الطِّبِّ] ۳۱
[فِي الرَّدِّ مَعَ الَّذِينَ يَبحَثُونَ فِي عِلمِ الطِّبِّ عَمَّا لَيسَ مِنَ الطِّبِّ] ۳۵
التَّعلِيمُ الثَّانِي ۳۸
فِي الأركَانِ وَهُوَ فَصلٌ وَاحِدٌ ۳۸
[فِي مَاهِيَّةِ الأرضِ وَطَبِيعَتِهَا] ۳۹
[فِي مَاهِيَّةِ المَاءِ وَطَبِيعَتِهَا] ۳۹
[فِي مَاهِيَّةِ الهَوَاءِ وَطَبِيعَتِهَا] ۴۱
[فِي مَاهِيَّةِ النَّارِ وَطَبِيعَتِهَا] ۴۱
التَّعلِيمُ الثَّالِثُ ۴۳
ثَلاثَةُ فُصُول ۴۳
الفَصلُ الأوَّلُ فِي المِزَاجِ ۴۳
[فِي مَاهِيَّةِ المِزَاجِ] ۴۳
[فِي تَقسِيمِ العَقلِيِّ لِلمِزَاجِ المُعتَدِلِ] ۴۵
[فِي مُصطَلَحِ الأطِبَّاءِ مِنَ المِزَاجِ المُعتَدِلِ] ۴۶
[فِي الاعتِبَارَاتِ الثَّمَانِيَّةِ لِلمِزَاجِ المُعتَدِلِ] ۴۷
[فِي تَحقِيقِ مَعنَى الاعتِدَالِ فِي الدَّوَاءِ] ۵۷
[فِي أقسَامِ المِزَاجِ الخَارِجِ عَنِ الاعتِدَالِ] ۶۲
[فِي تَقسِيمِ الخَارِجِ عَنِ الاعتِدَالِ إِلَى المَادِّيِّ وَالسَّاذِجِ] ۶۴
الفَصلُ الثَّانِي مِنهُ وَهُوَ فِي أمزِجَةِ الأعضَاءِ ۶۶
[فِي الأعضَاءِ الحَارَّةِ] ۶۷
[فِي الأعضَاءِ البَارِدَةِ] ۶۸
[فِي الأعضَاءِ الرَّطبَةِ] ۶۹
[فِي الأعضَاءِ اليَابِسَةِ] ۷۰
الفَصلُ الثَّالِثُ مِنهُ فِي أمزِجَةِ الأسنَانِ وَالأجنَاسِ ۷۱

www.ketab.ir

[في تَقسيمِ الأسنَان] ٧١
[في بَيَان أنَّ الحَرَارَةَ في الصِّبيَانِ والشُّبَّانِ مُتَسَاوِيَةٌ] ٧٣
[في ضَرُورَةِ المَوت] ٧٨
[في نَتِيجَةِ البَحثِ عَن مِزَاجِ الصِّبيَان والشُّبَّان] ٧٩
[في بَيَان اختِلافِ الأمزِجَةِ بِحَسَبِ الأجنَاس] ٨٠
[في مِزَاجِ البِلادِ والصِّنَاعَاتِ] ٨١
التَّعلِيمُ الرَّابِعُ ٨٢
وَهُوَ فَصلان ٨٢
الفَصلُ الأوَّلُ في مَاهِيَّةِ الخِلطِ وأقسَامِهِ ٨٢
[في مَاهِيَّةِ الخِلطِ وأقسَامِه] ٨٢
[في الرُّطُوبَاتِ الثَّلاثِيَّة] ٨٤
[في بَيَان أنَّ الأخلاطَ أربَعَة] ٨٥
[في الدَّمِ وأحكَامِه] ٨٥
[في البَلغَمِ وأقسَامِهِ وأحكَامِه] ٨٦
[في الصَّفرَاءِ وأقسَامِهَا وأحكَامِهَا] ٩٢
[في السَّوداءِ وأقسَامِهَا وأحكَامِهَا] ٩٥
[في مَذَاهِبِ الأطِبَّاءِ في الأخلاط] ١٠٠
الفَصلُ الثَّانِي في كَيفِيَّةِ تَولُّدِ الأخلاطِ ١٠٢
[في النُّضجِ وأقسَامِهَا] ١٠٢
[في الكَيلُوسِ وتَعدِيدِ الأعضَاءِ الَّتِي يُعِينُ المَعِدَةَ عَلَى هَضمِه] ١٠٣
[في الهَضمِ الثَّانِي وكَيفِيَّةِ نُفُوذِ الغِذَاءِ إلَى الكَبِد] ١٠٤
[في الأسبَابِ الأربَعَةِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الأخلاط] ١٠٦
[في أسبَابِ كَثرَةِ السَّوداءِ ومَا يَلزَمُ كَثرَتَهَا] ١٠٨
[في أسبَابَ عَامَّةٍ لِلأخلاط] ١٠٩
[في تَعدِيدِ الفُضُول] ١١٠
[في أحكَامِ الأخلاطِ مِن حَيثِ القَوَام] ١١٠
[في أسبَابِ حَرَكَةِ الأخلاط] ١١١
التَّعلِيمُ الخَامِسُ ١١٣
فَصلٌ وَاحِدٌ وَخَمسُ جُمَل ١١٣
الفَصلُ في مَاهِيَّةِ العُضوِ وأقسَامِهِ ١١٣
[في مَاهِيَّةِ العُضوِ المُفرَدِ والعُضوِ الآلِيِّ] ١١٣
[في تَعدِيدِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الأعضَاءِ المُفرَدَةِ ومَنفَعَتِهَا] ١١٤

www.ketab.ir

[فِي تَقسِيمِ الأعضَاءِ بِحَسَبِ القُوَى] ۱۱۸
[فِي تَقسِيمِ الأعضَاءِ بِحَسَبِ الرِّيَاسَةِ وَالخِدمَةِ] ۱۲۱
[فِي تَقسِيمِ الأعضَاءِ بِحَسَبِ الفِعلِ وَالمَنفَعَةِ] ۱۲۲
[فِي تَقسِيمِ الأعضَاءِ بِحَسَبِ مَا يَتَكَوَّنُ مِنهُ] ۱۲۳
[فِي حُكمِ الأعضَاءِ المَنوِيَّةِ فِي الانجبَارِ وَالعَودِ] ۱۲۵
[فِي تَقسِيمِ الأعضَاءِ الحَسَّاسَةِ المُتَحَرِّكَةِ] ۱۲۶
[فِي مَنَابِتِ أَغشِيَةِ الأحشَاءِ] ۱۲۶
[فِي أَنَّ الحَرَكَاتِ كُلَّهَا يَتِمُّ بِاللِّيفِ] ۱۲۶
[فِي كَيفِيَّةِ تَألِيفِ اللِّيفِ فِي الأعضَاءِ ذَوَاتِ اللِّيفِ] ۱۲۷
[فِي تَقسِيمِ الأعضَاءِ بِحَسَبِ طَبَقَاتِهَا وَمَنفَعَتِهَا] ۱۲۷
[فِي تَقسِيمِ الأعضَاءِ بِحَسَبِ قُربِ مِزَاجِهَا وَبُعدِهَا مِنَ الدَّمِ] ۱۲۸
الجُملَةُ الأُولَى فِي العِظَامِ ۱۳۰
وَهِيَ ثَلاثُونَ فَصلاً ۱۳۰
الفَصلُ الأوَّلُ. قَولٌ كُلِّيٌّ فِي العِظَامِ وَالمَفَاصِلِ ۱۳۰
[فِي تَقسِيمِ العِظَامِ بِحَسَبِ مَنفَعَتِهَا] ۱۳۰
[فِي تَقسِيمِ العِظَامِ بِحَسَبِ مَا يَحتَوِي عَلَيهِ مِنَ التَّجَاوِيفِ] ۱۳۱
[فِي المَفَاصِلِ وَتَقسِيمِ العِظَامِ بِحَسَبِهَا] ۱۳۲
الفَصلُ الثَّانِي فِي تَشرِيحِ القِحفِ وَمَنفَعَتِهِ ۱۳۴
[فِي بَيَانِ مَنَافِعِ تَكَثُّرِ عِظَامِ القِحفِ] ۱۳۴
[فِي الشَّكلِ الطَّبِيعِيِّ لِلقِحفِ] ۱۳۵
[فِي عَدَدِ دُرُوزِ الرَّأسِ] ۱۳۶
[فِي أَشكَالِ الرَّأسِ الغَيرِ الطَّبِيعِيَّةِ] ۱۳۷
الفَصلُ الثَّالِثُ فِي تَشرِيحِ مَا دُونَ القِحفِ ۱۳۸
الفَصلُ الرَّابِعُ فِي تَشرِيحِ عِظَامِ الفَكَّينِ وَالأنفِ ۱۴۰
[فِي تَشرِيحِ عِظَامِ الفَكِّ الأعلَى] ۱۴۰
[فِي مَنَافِعِ عِظَامِ الأنفِ] ۱۴۲
[فِي تَشرِيحِ عِظَامِ الأنفِ] ۱۴۴
[فِي تَشرِيحِ الفَكِّ الأسفَلِ] ۱۴۵
الفَصلُ الخَامِسُ فِي تَشرِيحِ الأسنَانِ ۱۴۵
الفَصلُ السَّادِسُ فِي مَنفَعَةِ الصُّلبِ ۱۴۷
الفَصلُ السَّابِعُ فِي تَشرِيحِ الفِقرَاتِ ۱۴۸
الفَصلُ الثَّامِنُ فِي مَنفَعَةِ العُنُقِ وَتَشرِيحِ عِظَامِهِ ۱۵۰

www.ketab.ir

[فِی عَدَدِ فِقرَاتِ العُنُق]..... ١٥٢
[فِی مَفَاصِلِ العُنُق]..... ١٥٢
[فِی الفِقرَةِ الأُولَی وَخَاصِّیَّتِهَا]..... ١٥٣
[فِی الفِقرَةِ الثَّانِیَةِ وَخَاصِّیَّتِهَا]..... ١٥٤
الفَصلُ التَّاسِعُ فِی تَشرِیحِ فَقَارِ الصَّدرِ وَمَنَافِعِهَا..... ١٥٥
الفَصلُ العَاشِرُ فِی تَشرِیحِ فِقرَاتِ القَطَنِ..... ١٥٧
الفَصلُ الحَادِیَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ العَجُزِ..... ١٥٨
الفَصلُ الثَّانِیَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ العُصعُصِ..... ١٥٨
الفَصلُ الثَّالِثَ عَشَرَ کَلامٌ کَالخَاتِمَةِ فِی مَنفَعَةِ الصُّلبِ..... ١٥٨
الفَصلُ الرَّابِعَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ الأَضلاعِ..... ١٥٩
[فِی مَنفَعَةِ الأَضلاعِ]..... ١٥٩
[فِی هَیئَةِ الأَضلاعِ]..... ١٥٩
[فِی هَیئَةِ أَضلاعِ الصَّدرِ وَالبَطنِ]..... ١٦٠
الفَصلُ الخَامِسَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ القَصِّ..... ١٦١
الفَصلُ السَّادِسَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ التَّرقُوَةِ..... ١٦٢
الفَصلُ السَّابِعَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ الکَتِفِ..... ١٦٣
[فِی مَنفَعَةِ عَظمِ الکَتِفِ]..... ١٦٣
[فِی هَیئَةِ عَظمِ الکَتِفِ وَرَبطِهِ بِالتَّرقُوَةِ]..... ١٦٣
الفَصلُ الثَّامِنَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ العَضُدِ..... ١٦٣
[فِی تَشرِیحِ العَضُدِ مَعَ الکَتِفِ]..... ١٦٣
[فِی هَیئَةِ عَظمِ العَضُدِ]..... ١٦٤
الفَصلُ التَّاسِعَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ السَّاعِدِ..... ١٦٥
الفَصلُ العِشرُونَ فِی تَشرِیحِ مَفصِلِ المِرفَقِ..... ١٦٦
الفَصلُ الحَادِی وَالعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ الرُّسغِ..... ١٦٧
الفَصلُ الثَّانِی والعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ مُشطِ الکَفِّ..... ١٦٧
الفَصلُ الثَّالِثُ وَالعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ الأَصَابِعِ..... ١٦٩
[فِی مَفَاصِلِ الأَصَابِعِ]..... ١٧١
الفَصلُ الرَّابِعُ وَالعِشرُونَ فِی مَنفَعَةِ الظُّفُرِ..... ١٧١
الفَصلُ الخَامِسُ والعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ عِظَامِ العَانَةِ..... ١٧٢
الفَصلُ السَّادِسُ وَالعِشرُونَ کَلامٌ مُجمَلٌ فِی مَنفَعَةِ الرِّجلِ..... ١٧٣
الفَصلُ السَّابِعُ وَالعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ عَظمِ الفَخِذِ..... ١٧٣
الفَصلُ الثَّامِنُ وَالعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ عَظمِ السَّاقِ..... ١٧٤

www.ketab.ir

الفَصلُ التَّاسِعُ وَالعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ مَفصِلِ الرُّکبَةِ ۱۷۵
الفَصلُ الثَّلاثُونَ فِی تَشرِیحِ عِظَامِ القَدَمِ ۱۷۵
الجُملَـةُ الثَّانِیَـةُ فِی العَضَلِ ۱۸۱
وَهِیَ تِسعَةٌ وَعِشرُونَ فَصلاً مِنَ التَّعلِیمِ الخَامِسِ ۱۸۱
الفَصلُ الأوَّلُ کَلامٌ کُلِّیٌّ فِی العَضَلِ وَالعَصَبِ وَالوَتَرِ وَالرِّبَاطِ ۱۸۱
الفَصلُ الثَّانِی فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الوَجهِ وَالجَبهَةِ ۱۸۲
الفَصلُ الثَّالِثُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ المُقلَةِ ۱۸۳
الفَصلُ الرَّابِعُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الجَفنِ ۱۸۴
[فِی سَبَبِ أنَّ الجَفنَ المُتَحَرِّکَ هُوَ الأعلَی فِی الإنسَانِ] ۱۸۴
[فِی العَضَلِ المُحَرِّکِ لِلجَفنِ الأعلَی وَمَوضِعِهِ] ۱۸۵
الفَصلُ الخَامِسُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الخَدِّ ۱۸۵
الفَصلُ السَّادِسُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الشَّفَةِ ۱۸۷
الفَصلُ السَّابِعُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ المِنخَرِ ۱۸۸
الفَصلُ الثَّامِنُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الفَکِّ الأسفَلِ ۱۸۹
[فِی سَبَبِ اختِصَاصِ الفَکِّ الأسفَلِ بِالحَرَکَةِ] ۱۸۹
[فِی عَضَلِ إطبَاقِ الفَمِ] ۱۹۰
[فِی عَضَلِ فَغرِ الفَمِ] ۱۹۱
[فِی عَضَلِ المَضغِ] ۱۹۲
الفَصلُ التَّاسِعُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الرَّأسِ ۱۹۳
[فِی تَعدِیدِ حَرَکَاتِ الرَّأسِ] ۱۹۳
[فِی العَضَلِ المُنَکِّسَةِ لِلرَّأسِ خَاصَّةً] ۱۹۳
[فِی العَضَلِ المُنَکِّسَةِ لِلرَّأسِ مَعَ الرَّقَبَةِ] ۱۹۴
[فِی العَضَلِ المُقَلِّبَةِ لِلرَّأسِ وَحدَهُ إلَی خَلفُ] ۱۹۴
[فِی العَضَلِ المُقَلِّبَةِ لِلرَّأسِ وَالرَّقَبَةِ مَعاً إلَی خَلفُ] ۱۹۵
[فِی العَضَلِ المُمِیلَةِ لِلرَّأسِ إلَی الجَانِبَینِ] ۱۹۶
الفَصلُ العَاشِرُ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الحَنجَرَةِ ۱۹۷
[فِی تَشرِیحِ الحَنجَرَةِ] ۱۹۷
[فِی تَشرِیحِ العَظمِ اللاَمِیِّ] ۱۹۷
[فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الحَنجَرَةِ نَفسِهِ] ۱۹۸
الفَصلُ الحَادِیَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ الحُلقُومِ وَالحَلقِ ۲۰۰
الفَصلُ الثَّانِیَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ العَظمِ اللاَمِیِّ ۲۰۰
الفَصلُ الثَّالِثَ عَشَرَ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ اللِّسَانِ ۲۰۱

www.ketab.ir

الفَصلُ الرَّابِعَ عَشَرَ فِی تَشریحِ عَضَلِ العُنُق ٢٠٢
الفَصلُ الخَامِسَ عَشَرَ فِی تَشریحِ عَضَلِ الصَّدر ٢٠٢
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ الَّتِی تَبسُطُ الصَّدرَ] ٢٠٢
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ الَّتِی تَقبِضُ الصَّدرَ] ٢٠٣
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ الَّتِی تَبسُطُ الصَّدرَ وتَقبِضُهُ] ٢٠٣
الفَصلُ السَّادِسَ عَشَرَ فِی تَشریحِ عَضَلِ حَرکَةِ العَضُدِ ٢٠٥
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ الثَّلاثَةِ الآتِیَةِ إلَی الکَتِفِ مِنَ الصَّدرِ] ٢٠٥
[فِی تَشریحِ عَضَلَتَی الخَاصِرَةِ المُحَرِّکَتَینِ لِلصَّدرِ] ٢٠٥
[فِی تَشریحِ بَاقِی عَضَلاتِ هَذَا المَفصِلِ] ٢٠٦
الفَصلُ السَّابِعَ عَشَرَ فِی تَشریحِ عَضَلِ حَرکَةِ السَّاعِدِ ٢٠٨
[فِی تَشریحِ العَضَلِ المُحَرِّکَةِ لِلسَّاعِدِ قَبضاً وَبَسطاً] ٢٠٨
[فِی هَیئَةِ العَضَلاتِ الَّتِی بِهَا انقِبَاضُ السَّاعِدِ وانبِسَاطُهُ] ٢٠٨
[فِی هَیئَةِ العَضَلاتِ الَّتِی بِهَا انفِتَاحُ السَّاعِدِ وانکِبَابُهُ] ٢٠٩
الفَصلُ الثَّامِنَ عَشَرَ فِی تَشریحِ عَضَلِ حَرکَةِ الرُّسغِ ٢١٠
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ البَاسِطَةِ لِلرُّسغِ] ٢١٠
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ القَابِضَةِ لِلرُّسغِ] ٢١١
الفَصلُ التَّاسِعَ عَشَرَ فِی تَشریحِ عَضَلِ حَرکَةِ أصَابِعِ اليَدِ ٢١١
[فِی تَشریحِ العَضَلَةِ البَاسِطَةِ لِغَیرِ الإبهَامِ مِنَ الأصَابِعِ] ٢١٢
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ المُمِیلَةِ لِلأصَابِعِ إلَی أسفَلُ] ٢١٢
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ القَابِضَةِ لِلأصَابِعِ] ٢١٣
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ الَّتِی فِی بَاطِنِ الکَفِّ] ٢١٤
الفَصلُ العِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ حَرکَةِ الصُّلبِ ٢١٥
الفَصلُ الحَادِی وَالعِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ البَطنِ ٢١٦
الفَصلُ الثَّانِی وَالعِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ الأُنثَیَینِ ٢١٨
الفَصلُ الثَّالِثُ وَالعِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ المَثَانَةِ ٢١٨
الفَصلُ الرَّابِعُ وَالعِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ القَضِیبِ ٢١٩
الفَصلُ الخَامِسُ وَالعِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ المَقعَدَةِ ٢١٩
الفَصلُ السَّادِسُ وَالعِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ حَرکَةِ الفَخِذِ ٢٢٠
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ البَاسِطَةِ لِلفَخِذِ] ٢٢٠
[فِی تَشریحِ العَضَلاتِ القَابِضَةِ لِلفَخِذِ] ٢٢١
[فِی تَشریحِ بَاقِی عَضَلاتِ الفَخِذِ] ٢٢١
الفَصلُ السَّابِعُ وَالعِشرُونَ فِی تَشریحِ عَضَلِ حَرکَةِ السَّاقِ وَالرُّکبَةِ ٢٢٢

www.ketab.ir

[فِی تَشرِیحِ العَضَلاتِ البَاسِطَةِ لِلسَّاق] ۲۲۲
[فِی تَشرِیحِ العَضَلاتِ القَابِضَةِ لِلسَّاق] ۲۲۳
الفَصلُ الثَّامِنُ والعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ مَفصِلِ القَدَم ۲۲۵
الفَصلُ التَّاسِعُ والعِشرُونَ فِی تَشرِیحِ عَضَلِ أصَابِعِ الرِّجلِ ۲۲۶
[فِی تَشرِیحِ العَضَلاتِ القَابِضَةِ لأصَابِعِ الرِّجل] ۲۲۶
[فِی تَشرِیحِ العَضَلاتِ المُحَرِّكَةِ لأصَابِعِ الرِّجلِ] ۲۲۷
الجُملَــةُ الثَّالِثَــةُ فِی العَصَب ۲۲۹
وَهِیَ سِتَّةُ فُصُول ۲۲۹
الفَصلُ الأوَّلُ كَلَامٌ خَاصٌّ فِی العَصَب ۲۲۹
الفَصلُ الثَّانِی فِی تَشرِیحِ العَصَبِ الدِّمَاغِیِّ ومَسَالِكِهِ ۲۳۲
[فِی تَشرِیحِ الزَّوجِ الأوَّل] ۲۳۲
[فِی تَشرِیحِ الزَّوجِ الثَّانِی] ۲۳۴
[فِی تَشرِیحِ الزَّوجِ الثَّالِث] ۲۳۴
[فِی تَشرِیحِ الزَّوجِ الرَّابِع] ۲۳۷
[فِی تَشرِیحِ الزَّوجِ الخَامِس] ۲۳۷
[فِی تَشرِیحِ الزَّوجِ السَّادِس] ۲۳۹
[فِی تَشرِیحِ الزَّوجِ السَّابِع] ۲۴۲
الفَصلُ الثَّالِثُ فِی تَشرِیحِ عَصَبِ نُخَاعِ العُنُقِ ومَسَالِكِهِ ۲۴۲
الفَصلُ الرَّابِعُ فِی تَشرِیحِ عَصَبِ النُّخَاعِیِّ مِنَ فَقَارِ الصَّدرِ ۲۴۷
الفَصلُ الخَامِسُ فِی تَشرِیحِ عَصَبِ النُّخَاعِیِّ القَطَنِ ۲۴۸
الفَصلُ السَّادِسُ فِی تَشرِیحِ العَصَبِ العَجُزِیِّ والعُصعُصِیِّ ۲۴۹
الجُملَــةُ الرَّابِعَــةُ فِی الشَّرَایِین ۲۵۰
وَهِیَ خَمسَةُ فُصُول ۲۵۰
الفَصلُ الأوَّلُ فِیَّ صِفَةِ الشَّرَایِین ۲۵۰
الفَصلُ الثَّانِی فِی تَشرِیحِ الشِّریَانِ الوَرِیدِیِّ ۲۵۱
[فِی تَشرِیحِ شِرِیَانِ الأورطِی] ۲۵۳
[فِی تَشرِیحِ الأغشِیَةِ الَّتِی فِی مَخَارِجِ الشَّرَایِین] ۲۵۳
الفَصلُ الثَّالِثُ فِی تَشرِیحِ الشِّرِیَانِ الصَّاعِدِ ۲۵۴
الفَصلُ الرَّابِعُ فِی تَشرِیحِ الشِّرِیَانَینِ السُّبَاتِیَّین ۲۵۴
[فِی هَیئَةِ تَصَعُّدِ الشِّرِیَانَینِ إلَی الرَّأس] ۲۵۴
[فِی هَیئَةِ الشَّبَكَةِ الَّتِی تَحتَ الدِّمَاغ] ۲۵۵
الفَصلُ الخَامِسُ فِی تَشرِیحِ الشِّرِیَانِ النَّازِلِ ۲۵۷

www.ketab.ir

[فِي تَعريفِ هَيئَةِ الشَّريَان النَّازل] ٢٥٧
[فِي المَوَاضِعِ الَّتِي لا تُصَاحِبُ الشَّرَايِينُ فِيهَا الأوردَةَ] ٢٥٩
الجُملَــةُ الخَامِسَــةُ فِي الأوردَةِ ٢٦١
وَهِيَ خَمسَةُ فُصُول ٢٦١
الفَصلُ الأوَّلُ فِيْ صِفَةِ الأوردَةِ ٢٦١
الفَصلُ الثَّانِي فِي تَشرِيحِ الوَرِيدِ المُسَمَّى بالبَاب ٢٦٢
الفَصلُ الثَّالِثُ فِي تَشرِيحِ الأجوَفِ وَمَا يَصعَدُ مِنهُ ٢٦٥
[فِي تَشرِيحِ العِرقِ الصَّاعِدِ مِن الأجوَفِ بَعدَ انفِصَالِهِ مِنَ الكَبِدِ إلَى أن يُقَارِبَ القَلبَ] ٢٦٥
[فِي تَشرِيحِ العِرقِ الصَّاعِدِ مِن حَيثُ يُقَارِبُ القَلبَ] ٢٦٥
[فِي تَشرِيحِ القِسمِ الأعظَمِ مِن قِسمَي العِرقِ الصَّاعِدِ عِندَ انقِسَامِهِ] ٢٦٧
[فِي تَشرِيحِ العِرقِ العَظِيمِ الصَّاعِدِ بَعدَ تَشَعُّبِ الشُّعبَتَين] ٢٦٨
[فِي تَشرِيحِ الوَرِيدِ الظَّاهِرِ] ٢٦٩
[فِي تَشرِيحِ الوَرِيدِ لغَايَرَ] ٢٧٠
الفَصلُ الرَّابِعُ فِي تَشرِيحِ أوردَةِ اليَدَين ٢٧١
الفَصلُ الخَامِسُ فِي تَشرِيحِ الأجرَفِ النَّازِل ٢٧٣
[فِي تَشرِيحِ الأجوَفِ النَّازِلِ مِن عِندِ انفِصَالِهِ مِنَ الأجوَفِ الصَّاعِدِ] ٢٧٣
[فِي تَشرِيحِ الأجوَفِ النَّازِلِ مِن حِينِ مَا يَتَرَكَّبُ عَلَى عَظمِ الصُّلبِ] ٢٧٤
التَّعلِيمُ السَّادِسُ فِي القُوَى وَالأفعَال ٢٧٨
وَهُوَ جُملَةٌ وَفَصلٌ ٢٧٨
الجُملَةُ فِي القُوَى ٢٧٨
وَهِيَ سِتَّةُ فُصُول ٢٧٨
الفَصلُ الأوَّلُ فِيْ أجنَاسِ القُوى بقَول كُلِّيٍّ ٢٧٨
[فِي بَيَانِ السَّبَبِ فِي وَضعِ القُوَى وَالأفعَالِ فِي تَعلِيمٍ وَاحِدٍ] ٢٧٩
[فِي تَعدِيدِ أجنَاسِ القُوَى وَالأفعَال] ٢٨١
الفَصلُ الثَّانِي فِي القُوَى الطَّبِيعِيَّةِ المَخدُومَةِ ٢٨٢
[فِي حَقِيقَةِ القُوَّةِ الغَاذِيَة] ٢٨٢
[فِي حَقِيقَةِ القُوَّةِ النَّامِيَة] ٢٨٣
[فِي الأفعَالِ الَّتِي يَتِمُّ بِهَا فِعلُ القُوَّةِ الغَاذِيَة] ٢٨٤
[فِي القُوَّةِ الطَّبِيعِيَّةِ الَّتِي تَفعَلُ لأجلِ النَّوعِ] ٢٨٥
الفَصلُ الثَّالِثُ فِي القُوَى الطَّبِيعِيَّةِ الخَادِمَة ٢٨٥
[فِي القُوَى الخَادِمَةِ الجَوهَرِيَّة] ٢٨٦
[فِي حَصرِ الفُضُول] .....

www.ketab.ir

[فِي الجِهَاتِ الَّتِي يَقَعُ إِلَيهَا دَفعُ الفُضُولِ] ۲۸۷
[فِي القُوَى الخَادِمَةِ العَرَضِيَّة] ۲۸۷
الفَصلُ الرَّابِعُ فِي القُوَى الحَيَوَانِيَّة ۲۹۰
[فِي مَاهِيَّةِ القُوَى الحَيَوَانِيَّة] ۲۹۰
[فِي مَاهِيَّةِ الرُّوحِ] ۲۹۱
[فِي الدَّلَالَةِ عَلَى إِثبَاتِ القُوَّةِ الحَيَوَانِيَّة] ۲۹۲
[فِي مَذَاهِبِ الأَطِبَّاءِ وَالفَلَاسِفَةِ فِي مَبَادِي القُوَّةِ وَوَحدَةِ النَّفسِ] ۲۹۳
[فِي أَفعَالِ القُوَّةِ الحَيَوَانِيَّة] ۲۹۴
[فِي أَنَّ القُوَى كُلَّهَا مَنسُوبَةٌ إِلَى النَّفس] ۲۹۴
الفَصلُ الخَامِسُ فِي القُوَى النَّفسَانِيَّةِ المُدرِكَة ۲۹۶
[فِي القُوَى النَّفسَانِيَّةِ المُدرِكَةِ فِي الظَّاهِر] ۲۹۶
[فِي القُوَى النَّفسَانِيَّةِ المُدرِكَةِ فِي البَاطِن] ۲۹۷
الفَصلُ السَّادِسُ فِي القُوَى النَّفسَانِيَّةِ المُحَرِّكَة ۳۰۰
الفَصلُ الأَخِيرُ فِي الأَفعَال ۳۰۰
الفَنُّ الثَّانِي ۳۰۳
فِي ذِكرِ الأَمرَاضِ وَالأَسبَابِ وَالأَعرَاضِ الكُلِّيَّة ۳۰۳
وَهُوَ تَعَالِيمُ ثَلَاثَة ۳۰۳
التَّعلِيمُ الأَوَّلُ فِي الأَمرَاض ۳۰۵
وَهُوَ ثَمَانِيَةُ فُصُول ۳۰۵
الفَصلُ الأَوَّلُ فِي تَعلِيمِ السَّبَبِ وَالمَرَضِ وَالعَرَض ۳۰۵
[فِي مَاهِيَّةِ السَّبَب] ۳۰۵
[فِي مَاهِيَّةِ المَرَض] ۳۰۶
[فِي مَاهِيَّةِ العَرَض] ۳۰۶
[فِي التَّمثِيلِ عَلَى السَّبَبِ وَالمَرَضِ وَالعَرَضِ بِالأَمرَاضِ الثَّلَاثَة] ۳۰۶
[فِي التَّفرِقَةِ بَينَ العَرَضِ وَالدَّلِيلِ وَالعَلَامَة] ۳۰۷
الفَصلُ الثَّانِي فِي أَقسَامِ أَحوَالِ البَدَنِ وَأَجنَاسِ الأَمرَاض ۳۰۸
[فِي مَاهِيَّةِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الأَحوَالِ الثَّلَاثَة] ۳۰۸
[فِي أَقسَامِ المَرَض] ۳۰۹
الفَصلُ الثَّالِثُ فِي أَمرَاضِ التَّركِيب ۳۱۰
[فِي أَجنَاسِ أَمرَاضِ التَّركِيب] ۳۱۰
[فِي أَمرَاضِ الخِلقَة] ۳۱۰
[فِي أَمرَاضِ الكَمِّ أَي المِقدَارِ وَالعَدَد] ۳۱۳

www.ketab.ir

[فِي أمراض الوَضع] ٣١٣
الفَصلُ الرَّابعُ فِي أمرَاض تَفرُّق الاتِّصَال ٣١٤
الفَصلُ الخَامِسُ فِي الأمرَاض المُرَكَّبَة ٣١٧
[فِي مَاهِيَّة المَرَض المُرَكَّب] ٣١٧
[فِي إثبَاتِ إمكَان عُرُوض الوَرَم فِي جَمِيع الأعضَاء] ٣١٧
[فِي سَبَب حُدُوث الأورَام والبُثُور عَن الاستِفرَاغَات] ٣١٨
[فِي تَقسِيم الأورَام] ٣١٨
[فِي الأورَام السَّوداوِيَّة] ٣٢١
[فِي الأورَام البَلغَمِيَّة] ٣٢٢
[فِي التَّهَبُّج والنَّفخَة] ٣٢٣
[فِي أقسَام البُثُور] ٣٢٣
الفَصلُ السَّادِسُ فِي أمُور تُعَدُّ مِنَ الأمرَاض ٣٢٣
الفَصلُ السَّابِعُ فِي أوقَاتِ الأمرَاض ٣٢٥
الفَصلُ الثَّامِنُ فِي تَمَام القَول فِي الأمرَاض ٣٢٦
[فِي تَعدِيد الأشيَاء الَّتِي لأجلِهَا يَكُون تَسمِيَةُ الأمرَاض] ٣٢٦
[فِي تَقسِيم الأمرَاض بِحَسَب سُهُولَة تَفَرُّقِهَا وصُعُوبَتِهَا] ٣٢٧
[فِي تَقسِيم الأمرَاض بِالخَاصَّة والمُشَارَكَة] ٣٢٧
[فِي تَقسِيم الأبدَان بِحَسَب الصِّحَّة والمَرَض] ٣٢٨
[فِي تَقَاسِيم الأمرَاض] ٣٢٨
[فِي الأمرَاض الانتِقَالِيَّة] ٣٢٩
[فِي الأمرَاض المُعَدِّيَة] ٣٣٠
[فِي الأمرَاض التَّوَارُثِيَّة] ٣٣٠
التَّعلِيم الثَّانِي فِي الأسبَاب ٣٣١
وَهُوَ جُملَتَان ٣٣١
الجُملَةُ الأولَى فِي الأشيَاء الَّتِي تَحدُثُ عَن سَبَب مِنَ الأسبَاب العَامَّة ٣٣١
وَهِيَ تِسعَةَ عَشَرَ فَصلاً ٣٣١
الفَصلُ الأوَّلُ قَولٌ كُلِّيٌّ فِي الأسبَاب ٣٣١
[فِي تَقسِيم الأسبَاب إلَى البَادِيَة والسَّابِقَة والوَاصِلَة] ٣٣١
[فِي تَقسِيم الأسبَاب باعتِبَار كَون فِعلِهَا بِالذَّات أو بِالعَرَض] ٣٣٣
[فِي شَرطِ مَا بَينَ السَّبَب] ٣٣٣
[فِي تَقسِيم الأسبَاب بِحَسَب تَخَلُّف الأثَر] ٣٣٣
[فِي السِّتَّة الضَّرُورِيَّة] ٣٣٤

www.ketab.ir

الفَصلُ الثَّانِی مِنهَا فِی تَأثِیرِ الهَوَاءِ المُحِیطِ بِالأبدَانِ ۳۳۴
[فِی تَروِیحِ الهَوَاءِ] ۳۳۴
[فِی تَنقِیَةِ الهَوَاءِ] ۳۳۵
الفَصلُ الثَّالِثُ فِی طَبَایِعِ الفُصُولِ ۳۳۶
[فِی تَحقِیقِ مَعنَی الفَصلِ] ۳۳۶
[فِی طَبَایِعِ الفُصُولِ] ۳۳۷
[فِی تَأثِیرَاتِ الفُصُولِ لِلمِزَاجِ] ۳۴۰
[فِی اختِلَافِ الفُصُولِ وَتَأثِیرِهِ لِلأمرَاضِ] ۳۴۳
الفَصلُ الرَّابِعُ فِی أحکَامِ الفُصُولِ وَتَغَایُرِهَا ۳۴۳
[فِی فَضِیلَةِ رَوَائِحِ الفُصُولِ لِطَبَایِعِهَا وَانحِرَافُهَا یَکُونُ سَبَباً لِلأمرَاضِ] ۳۴۴
[فِی رِدَاءَةِ السَّنَةِ المُستَمِرَّةِ الفُصُولِ] ۳۴۵
[فِی تَأثِیرِ انقِلَابِ الفُصُولِ] ۳۴۵
الفَصلُ الخَامِسُ فِی الهَوَاءِ الجَیِّدِ ۳۴۵
الفَصلُ السَّادِسُ فِی فِعلِ کَیفِیَّاتِ الأهوِیَةِ وَمُقتَضَیَاتِ الفُصُولِ ۳۴۷
[فِی أحکَامِ کَیفِیَّاتِ الأهوِیَةِ] ۳۴۷
[فِی أحکَامِ الرَّبِیعِ] ۳۴۸
[فِی أمرَاضِ الرَّبِیعِ] ۳۴۸
[فِی أحکَامِ الشِّتَاءِ] ۳۵۰
[فِی أمرَاضِ الشِّتَاءِ] ۳۵۰
[فِی أحکَامِ الصَّیفِ] ۳۵۱
[فِی أمرَاضِ الصَّیفِ] ۳۵۲
[فِی تَعرِیفِ أمرَاضِ العَصرِ] ۳۵۳
[فِی أحکَامِ الخَرِیفِ] ۳۵۳
[فِی أمرَاضِ الخَرِیفِ] ۳۵۴
الفَصلُ السَّابِعُ فِی أحکَامِ تَرکِیبِ السَّنَةِ ۳۵۷
الفَصلُ الثَّامِنُ فِی تَأثِیرِ التَّغَیُّرَاتِ الهَوَائِیَّةِ العَرَضِیَّةِ الَّتِی لَیسَت بِمُضَادَّةٍ لِلمَجرَی الطَّبِیعِیِّ جِدّاً ۳۶۱
[فِی اختِلَافِ تَغَیُّرَاتِ الأهوِیَةِ بِسَبَبِ العُرُوضِ] ۳۶۲
[فِی اختِلَافِ تَغَیُّرَاتِ الهَوَاءِ بِحَسَبِ وَضعِ البَلَدِ] ۳۶۴
[فِی اختِلَافِ تَغَیُّرَاتِ الهَوَاءِ بِحَسَبِ الجِبَالِ] ۳۶۴
[فِی اختِلَافِ تَغَیُّرَاتِ الهَوَاءِ بِحَسَبِ الرِّیَاحِ] ۳۶۵
[فِی اختِلَافِ تَغَیُّرَاتِ الهَوَاءِ بِحَسَبِ البِحَارِ] ۳۶۶

www.ketab.ir

[فی اختلاف تغییرات الهواء بحسب الریاح]..... ۳۶۷
[فی السمائم]..... ۳۶۸
[فی اختلاف تغییرات الهواء بحسب التربة]..... ۳۶۹
الفصل التاسع فی تأثیر التغیرات الهوائیة الردیئة المضادة للمجری الطبیعی..... ۳۶۹
[فی أقسام التغییرات الخارجة عن الأمر الطبیعی]..... ۳۶۹
[فی استحالة البسایط ومعناها]..... ۳۷۰
[فی جهة إطلاق البسایط علی ما هو لیس بالبسایط حقیقة]..... ۳۷۰
[فی الوباء وأکثر زمان عروضه]..... ۳۷۱
[فی العوارض التی یعرض عن التغیرات الهوائیة المضادة للطبیعة]..... ۳۷۱
[فی الهواء الحار]..... ۳۷۱
[فی الهواء البارد]..... ۳۷۲
[فی الهواء الرطب والیابس]..... ۳۷۳
الفصل العاشر القول فی موجبات الریاح..... ۳۷۳
[فی أحکام الریاح]..... ۳۷۳
[فی الریاح الشمالیة]..... ۳۷۳
[فی الریاح الجنوبیة]..... ۳۷۴
[فی الریاح المشرقیة]..... ۳۷۴
[فی الریاح المغربیة]..... ۳۷۵
الفصل الحادی عشر القول فی موجبات المساکن..... ۳۷۵
[فی أحکام المساکن]..... ۳۷۵
الفصل الثانی عشر فی موجبات الحرکة والسکون..... ۳۸۳
الفصل الثالث عشر فی موجبات النوم والیقظة..... ۳۸۴
الفصل الرابع عشر فی موجبات الحرکات النفسانیة..... ۳۸۵
الفصل الخامس عشر فی موجبات ما یؤکل ویشرب..... ۳۸۷
[فی أصناف تأثیر ما یؤثر فی البدن]..... ۳۸۷
[فی تعریف کیفیات الأدویة]..... ۳۹۰
[فی تعدید مراتب قوی الأدویة]..... ۳۹۱
[فی تقسیم الوارد علی بدن الإنسان بحسب الفعل والانفعال]..... ۳۹۲
[فی بیان تقاسیم الأغذیة]..... ۳۹۵
الفصل السادس عشر فی أحوال المیاه..... ۳۹۷
[فی بیان الاضطرار إلی الماء]..... ۳۹۷
[فی أقسام المیاه وأفضله]..... ۳۹۷

www.ketab.ir

[فِي كَيفِيَّةِ إصلاحِ المِيَاهِ وَفَضِيلَةِ المَاءِ المَطبُوخِ] ۳۹۹
[فِي فَضِيلَةِ مِيَاهِ الأمطَارِ] ۴۰۱
[فِي أحكَامِ مِيَاهِ الآبَارِ وَالقَنَى وَالبِئرِ] ۴۰۲
[فِي أحكَامِ المِيَاهِ الرَّاكِدَةِ] ۴۰۳
[فِي أحكَامِ المِيَاهِ المَعدِنِيَّةِ وَالعَلَقِيَّةِ] ۴۰۵
[فِي أحكَامِ المِيَاهِ الثَّلجِيَّةِ وَالجَمَدِيَّةِ] ۴۰۵
[فِي أحكَامِ المَاءِ الحَارِّ وَالفَاتِرِ وَالمُسَخَّنِ] ۴۰۶
[فِي أحكَامِ جُملَةٍ مِنَ المِيَاهِ الرَّدِيَّةِ] ۴۰۷
الفَصلُ السَّابِعَ عَشَرَ فِي مُوجِبَاتِ الاحتِبَاسِ وَالاستِفرَاغِ ۴۰۹
[فِي أسبَابِ الاحتِبَاسِ] ۴۰۹
[فِي الأشيَاءِ الَّتِي يَجذِبُهَا فِي البَدَنِ احتِبَاسُ مَا يَجِبُ أن يُستَفرَغَ] ۴۰۹
[فِي أسبَابِ استِفرَاغِ مَا يَجِبُ أن يَحتَبِسَ] ۴۱۰
[فِي الأشيَاءِ الَّتِي يَجذِبُهَا فِي البَدَنِ استِفرَاغُ مَا يَجِبُ أن يَحتَبِسَ] ۴۱۱
الفَصلُ الثَّامِنَ عَشَرَ كَلَامٌ كُلِّيٌّ فِي أسبَابٍ تَتَّفِقُ لِلبَدَنِ غَيرِ ضَرُورِيَّةٍ وَلَا ضَارَّةٍ ۴۱۲
[فِي الأشيَاءِ الَّتِي بِهَا يَكُونُ فِعلُ الشَّيءِ مِن خَارِجٍ] ۴۱۲
[فِي أقسَامِ أفعَالِ الأدوِيَةِ] ۴۱۳
الفَصلُ التَّاسِعَ عَشَرَ فِي مُوجِبَاتِ الاستِحمَامِ وَالتَّعَرِّي بِالشَّمسِ وَالاندِفَانِ فِي الرَّملِ وَالتَّمَرُّغِ فِيهِ وَالاستِنقَاعِ فِي الأدهَانِ وَرَشِّ المَاءِ عَلَى الوَجهِ ۴۱۴
[فِي المُختَارِ مِنَ الحَمَّامَاتِ] ۴۱۴
[فِي أحكَامِ الحَمَّامِ العَذبِ المَاءِ وَمَا يَجذِبُهُ فِي البَدَنِ الصَّحِيحِ] ۴۱۴
[فِي أنَّهُ كَيفَ يَنبَغِي أن يَكُونَ استِعمَالُ الحَمَّامِ لأصحَابِ الدِّقِّ] ۴۱۶
[فِي مَضَارِّ الحَمَّامِ] ۴۱۷
[فِي أحكَامِ أصنَافِ الحَمَّامِ مِن جِهَةِ المِيَاهِ] ۴۱۷
الجُملَةُ الثَّانِيَةُ ۴۲۲
فِي تَعدِيدِ سَبَبٍ سَبَبٍ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَ العَوَارِضِ البَدَنِيَّةِ ۴۲۲
وَهِيَ تِسعَةٌ وَعِشرُونَ فَصلاً ۴۲۲
الفَصلُ الأوَّلُ فِي المُسَخِّنَاتِ ۴۲۲
الفَصلُ الثَّانِي فِي المُبَرِّدَاتِ ۴۲۳
الفَصلُ الثَّالِثُ فِي المُرَطِّبَاتِ ۴۲۴
الفَصلُ الرَّابِعُ فِي المُجَفِّفَاتِ ۴۲۵
الفَصلُ الخَامِسُ فِي مُفسِدَاتِ الشَّكلِ ۴۲۵
الفَصلُ السَّادِسُ فِي أسبَابِ السُّدَّةِ وَضِيقِ المَجَارِي ۴۲۶

www.ketab.ir

الفَصلُ السّابعُ فِی أسبَابِ اتّسَاعِ المَجَارِی ۴۲۶
الفَصلُ الثّامِنُ فی أسبَابِ الخُشُونَة ۴۲۷
الفَصلُ التّاسعُ فِی أسبَابِ المَلاسَة ۴۲۷
الفَصلُ العَاشِرُ فی أسبَابِ الخَلعِ وَمُفَارَقَة المَوضِع ۴۲۷
الفَصلُ الحَادِیَ عَشَرَ فِی أسبَابِ سُوءِ المُجَاوَرَة لِمَنعِ المُقَارَبَة ۴۲۷
الفَصلُ الثّانِی عَشَرَ فی أسبَابِ سُوءِ المُجَاوَرَة لِمَنعِ المُبَاعَدَة ۴۲۸
الفَصلُ الثّالِثَ عَشَرَ فِی أسبَابِ الحَرَکَاتِ الغَیرِ الطَّبِیعِیَّة ۴۲۸
الفَصلُ الرّابِعَ عَشَرَ فِی أسبَابِ زِیَادَة العِظَمِ وَالعَدَدِ ۴۲۸
الفَصلُ الخَامِسَ عَشَرَ فِی أسبَابِ النُّقصَان ۴۲۹
الفَصلُ السّادِسَ عَشَرَ فِی أسبَابِ تَفَرُّقِ الاتّصَالِ ۴۲۹
الفَصلُ السّابِعَ عَشَرَ فی أسبَابِ القَرحَة ۴۳۰
الفَصلُ الثّامِنَ عَشَرَ فِی أسبَابِ الوَرَم ۴۳۰
الفَصلُ التّاسِعَ عَشَرَ فی أسبَابِ الوَجَعِ عَلَی الإطلاقِ ۴۳۱
[فِی مَاهِیَّة الوَجَع] ۴۳۱
[فِی أسبَابِ الوَجَع] ۴۳۱
[فِی تَحقِیقِ سُوءِ المِزَاجِ المُتَّفِقِ] ۴۳۲
[فِی بَیَانِ مَا هُوَ سُوءُ المِزَاجِ المُختَلِف] ۴۳۳
[رَأیُ جَالِینُوسَ فِی سَبَبِ الوَجَع] ۴۳۴
[أدِلَّةُ الشَّیخِ عَلَی أنَّ سُوءَ المِزَاجِ مُوجِبٌ لِلوَجَعِ بِذَاتِهِ] ۴۳۴
الفَصلُ العِشرُونَ فِی أسبَابِ وَجَعٍ وَجَع ۴۳۶
[فِی أصنَافِ الوَجَع] ۴۳۶
[فِی أسبَابِ الوَجَع] ۴۳۶
الفَصلُ الحَادِی وَالعِشرُونَ فِی أسبَابِ سُکُونِ الوَجَعِ ۴۳۹
الفَصلُ الثّانِی وَالعِشرُونَ فِیمَا یُوجِبُهُ الوَجَعُ ۴۳۹
الفَصلُ الثّالِثُ وَالعِشرُونَ فِی أسبَابِ اللَّذَّة ۴۴۰
الفَصلُ الرّابِعُ وَالعِشرُونَ فِی کَیفِیَّة إیلَامِ الحَرَکَة ۴۴۰
الفَصلُ الخَامِسُ وَالعِشرُونَ فِی کَیفِیَّة إیلَامِ الأخلَاطِ الرَّدِیئَة ۴۴۱
الفَصلُ السّادِسُ وَالعِشرُونَ فِی کَیفِیَّة إیلَامِ الرِّیَاح ۴۴۱
الفَصلُ السّابِعُ وَالعِشرُونَ فِی أسبَابِ التُّخمَة وَالامتِلَاء ۴۴۲
الفَصلُ الثّامِنُ وَالعِشرُونَ فِی أسبَابِ مَا یَحتَبِسُ وَیَستَفرِغُ ۴۴۲
الفَصلُ التّاسِعُ وَالعِشرُونَ فِی أسبَابِ الضَّعف ۴۴۲

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحیم
یؤتی الحکمة من یشاء و من یؤت الحکمة فقد اوتی
خیراً کثیرا (سوره بقره/۲۶۹)

دیباچه

قانون ابن سینا؛ فاخرترین میراث ماندگار پزشکی

در میان هزاران کتاب به جای مانده از دانشمندان نامدار و گمنام ایران و سرزمین‌های اسلامی، کتاب گران سنگ القانون فی الطب، شاهکار بی مانند ابوعلی حسین بن عبدالله سینا (تولد ۳۷۰، وفات ۴۲۸ هجری قمری) جایگاهی ممتاز و استثنائی دارد و این ویژگی برخاسته از شخصیت علمی مؤلف، جامعیت و استواری محتوا و ساماندهی هنرمندانه و ابتکاری ساختار اثری است که در طی افزون بر یکهزار سال، هزاران دانشمند و دانش‌پژوه و طالب علم را از سرچشمه فیّاض خود سیراب یا بهره‌مند ساخته است.

جرج سارتن در کتاب مقدمه بر تاریخ علم[۱] در توصیفی منصفانه و رسا ابن سینا را اینگونه معرفی می‌کند: «جامع العلوم، فیلسوف، طبیب، ریاضی‌دان، منجم، ارزنده‌ترین دانشمند اسلام و یکی از بزرگترین دانشمندان همهٔ ملت‌ها، کشورها و قرون واعصار» که البته با ژرفنگری در سیرهٔ حیات ۵۷ ساله او و نگاهی به آثار متنوّع این حکیم متألّه، عارف، ادیب و عالم نوآور، همچنان می‌توان به توصیف ابعاد وجودی و دانشی او افزود و بی شک بی همتائی قانون او در عرصه دانش

---

۱. مقدمه بر تاریخ علم، جلد ۱، انتشارات وزارت علوم، ۱۳۵۴.

www.ketab.ir

پزشکی، علیرغم وجود آثار بسیار ارزشمندی از حکیمان بزرگ پیشین و پسین، با جامعیت علمی و نبوغ استثنائی و اندیشه جوّال و همه سو نگر او ارتباط نزدیک دارد. از این رو است که دربارهٔ یکهزارساله، در صدها کتاب و مقاله نه فقط در سرزمین او ایران و جهان اسلام بلکه در شرق و غرب عالم به بررسی ابعاد وجودی و آثار علمی او و تأثیرپذیری علم و عالمان از اندیشه و آموزه‌های او پرداخته شده است چنانکه گروهی با حیرت و شگفتی به ترجمه و شرح قصیده عینیّهٔ ۲۲ بیتی او دربارهٔ هبوط روح و انس آن با جسم آدمی و بازگشت آن به جهان مجرّد روحانی[۲] پرداخته اند و گروهی هنوز با وجود دهها شرح و توضیح بر شفای او، مشتاقانه در جستجوی یافته‌های بیشتر از این گنجینهٔ عظیم حکمت اویند و ادیبانی چند در مفهوم و کاربرد واژگان عربی و فارسی و نیز اشعار و قصائد و ارجوزه‌ها و رباعیات منسوب به او کند و کاو می‌کنند و بالاخره نخبگانی در جهان پزشکی، بی صبرانه در جستجوی صدها نکتهٔ راهگشا، شفابخش و نوآور در قانون همیشه روزآمد او مطلوب خویش را می‌جویند.

از اسناد تاریخی و قرائن موجود چنین بر می‌آید که ابن سینا کتاب اوّل قانون در طب را در گرگان و مابقی آن را در مسیر راه و بخشی را هم در همدان نوشته است[۳] (۳) واین در حالی است که نگارش کتابی با این شگفت انگیزی حداقل به فضائی آرام، ایمن با دسترسی به منابع نیازمند است.

نامگذاری کتاب طبی با عنوان قانون و کتاب حکمت با عنوان شفا، خود از لطافت و وسعت اندیشهٔ حکیمی جامع نگر و عالمی توانا و پرمایه ودیدگاه حکمی و فلسفی او در طب و نگرش طبیبانه او در علوم عقلی حکایت می‌کند و جالب توجه اینکه همین عنوان قانون، در طول زمان نه فقط در ایران و سرزمین‌های اسلامی بلکه حتی در چین و ماچین نیز به گونه‌ای در تألیف و گردآوری آثار طبی مورد تقلید و تأسی قرار گرفته است[۴].

۲. با مطلع: هبطت الیک من المحل الارفع / ورقاء ذات تعزز و تمنع.
۳. تاریخ پزشکی ایران، ج۲، دکتر محمود نجم آبادی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.
۴. به عنوان مثال کتاب‌هایی با عنوان قانونچه، قانون الصغیر، کانون (کتابی طبی ترجمه شده از منابع طب

www.ketab.ir

ابن سینا در اثر ماندگار «القانون فی الطب» برخلاف اسلاف و اخلاف خود که در تعریف پزشکی، طب را فن یا پیشه می‌دانستند، پزشکی را شاخه‌ای از علم معرفی می‌کند و بر اینکه این علم با باورهای غلط و خرافات هیچگونه شباهت و نزدیکی ندارد تأکید می‌کند.

در پرداختن به بازشناسی تن و اعراض آن، در قانون و در تقدم شناسایی روان بر تن در کتاب ارزشمند شفا نکته‌ای دارد، چنانکه در مقدمه علم النفس شفا می نویسد «شناسائی جداگانه روان و تن برای یکدیگر مفید است و شناختن یکی از این دو بر دیگری واجب التقدیم نیست ولی چنانکه گفتیم صلاح در آن دیدیم که بحث در نفس را مقدم بداریم و اگر کسی بخواهد این ترتیب را تغییر دهد بی آنکه ما را با وی مناقشه‌ای باشد مختار است». و همو در قانون بر این مهم تأکید می‌کند که «علاوه بر این، حالت‌های نفسانی دیگری نیز وجود دارند و بر بدن تأثیر می گذارند مانند خیالات و تصورات نفسانی که در امور طبیعی دخالت دارند».

این نابغهٔ فرزانه و حکیم هوشمند با تصور کلی از عناصر اربعه، نظریهٔ اثر متقابل علل ارسطوئی را پیش کشیده و بدین ترتیب او را باید نه تنها پایه‌گذار اندیشه وحدت میان بدن و اعمال آن دانست بلکه او میان بدن انسان و جهان خارج نیز رابطه‌ای مستدل و منطقی ارائه کرده است. و بصورت بنیادین علل پیدایش بیماری ها را منبعث از عوامل زیر می‌داند:

- توارث به مفهوم جنس یا ماده‌ای که شخص از آن ساخته شده است.
- نوع مزاج، ساختمان و قوائی که وی دارا است.
- نوع عاملی که از خارج بر بدن شخص وارد می‌شود.
- ماهیت کوشش‌های فردی انسان، که به منظور گذراندن زندگی روزمرّه انجام می‌دهد[۵].

از انچه که در مقاله چهارم از کتاب چهار مقاله نظامی عروضی سمرقندی و

ایرانی به زبان چینی به دستور قوبیلای قاآن)، و ... .

۵. ر.ک:
Shah, Mozharh. The general principles of Avicenna's Canon of Medicine. Naweed Clinic-Karachi ۱۹۶۶

www.ketab.ir

حکایات طبی گردآوری شده توسط مؤلفین دیگر از رفتارهای درمانگرانه ابن سینا مستفاد می‌شود خواه افسانه باشد و خواه حقیقت، همه از نگرش جامع ابن سینا به منشأ بیماری و تأثیر عوامل روانی- اجتماعی بر سلامت، بیماری و سیر درمان حکایت می‌کند. و این همان نکته مغفول مانده در زمان ما و در نظام آموزش پزشکی ما به لحاظ کاستی‌های مهارتهای روانشناختی و اجتماعی است که شاید امروز بیش از عصر ابن سینا به ان نیازمندیم.

سهم باورهای دینی و نظام اندیشه اسلامی در شکل گیری شخصیت فردی و علمی ابن سینا و ضرورت بازشناسی روح و معنویت در هویت انسان و بالاخره لزوم حضور این باورها در تعریف انسان، نکته مهم دیگری است که با بهره‌گیری از آثار پر فایده و الهام بخش ابن سینا باید در تصحیح، تکمیل و ارتقاء دانش روز بخصوص در عرصه پزشکی مورد توجه ویژه قرار گیرد.

درخشش شخصیت علمی و آثار این دانشمند بزرگ ایرانی و تمدن اسلامی، حتّی از همان عصر حیات او، در ایران و دنیای خارج، آوازه و شهرتی بی‌مانند برای آثار او در پی داشته است تا جائیکه کتاب قانون او مدت ۵۵۰ سال بطور پیوسته به عنوان کتاب مرجع درسی در دانشگاه های اروپا تدریس شده است چنانکه تا سال ۱۶۵۰ میلادی در دانشگاه مون پلیهٔ فرانسه و تا سال ۱۵۸۱ میلادی در دانشگاههای لیپزیک و توبینگن و تا سال ۱۵۹۸ میلادی در دانشگاه وین و تا سال ۱۶۵۰ میلادی در دانشگاه لوون رسماً تدریس آن استمرار داشته است.

علاوه بر ترجمه‌های متعددی که از تمام یا بخشی از قانون به زبان های اروپایی، عبری، اردو و حتی چینی صورت گرفته و چهره این اثر ماندگار را به یک کتاب بین المللی تبدیل کرده است بیش از ۷۰ شرح مفصل و منسجم توسط برجسته‌ترین حکیمان هزار ساله اخیر و چندین کتاب موجز و خلاصه نویسی شده و باز افزون بر ۸۰ شرح بر کتاب های موجز برگرفته از قانون نگارش یافته که بسیاری از آنها علیرغم تطور ایام و تطاول روزگار، هنوز در دسترس است و این خود نشان دیگری از عظمت کتاب قانون است.

به هرحال با وجود همهٔ این امتیازات و توجهات، و با وجود نسخ متعدد خطی و

www.ketab.ir

چاپی از قانون، هنوز نسخه‌ای که با اطمینان کافی بتوان به صحت و کامل بودن آن اعتماد کرد، در دسترس نیست مگر آنچه که بحمدالله به همّت والای دانشمند بی ادّعا و اندیشمند وارسته، استاد علیرضا مسعودی در یک کاری کارستان و تلاشی پیگیر آغاز شده و اینک کتاب اول قانون با امتیازاتی استثنائی و متناسب با شأن و استحقاق اثری این چنین بی‌همتا در معرض استفاده دانش‌پژوهان سراسر جهان قرار می‌گیرد.

اینجانب به سهم خود به عنوان یک ایرانی و مسلمان، پروردگار قادر متعال را به خاطر ارزانی داشتن و اعطای این توفیق به فاضل گرانقدر استاد علیرضا مسعودی، خاضعانه سپاس می گویم و از درگاه قدس او برای تکمیل این کار عظیم و انشاءالله ترجمه فاخر آن توسط ایشان استمرار فضل و مزید توفیقات الهی، مسألت می‌نمایم.

تهران، محمدمهدی اصفهانی

www.ketab.ir